

REFORMOK HULLÁMAIN

AZ EGYETEMI SZINTŰ KÖNYVTÁROSKÉPZÉS KEZDETEI A PÁZMÁNY PÉTER / EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNY- EGYETEMEN, 1948/49–1956

BORSODI CSABA

ELTE BTK Történeti Intézet Történelem Segédtudományai Tanszék,
egyetemi docens;
az MTA–ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport tagja

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

Magyarországon a második világháború előtt a különböző közgyűjtemények (könyvtárak, levéltárak, múzeumok) számára egyetemi szinten nem képeztek szakembereket. A koalíciós időszakban 1945 és 1948 között nem került sor a magyar felsőoktatás átfogó reformjára. Az első reformjavaslatok kidolgozása már 1947-ben megkezdődött, de az elképzelések megvalósítására csak azután került sor, hogy kialakult az állampárti diktatúra. 1949-ben született meg az a kormányrendelet, amely engedélyezte a könyvtárosok egyetemi képzését. A rendelet szerint a Pázmány Péter (1950 szeptemberétől Eötvös Loránd) Tudományegyetemen könyvtáros-, levéltáros- és muzeológusképzés indult. Az első könyvtáros hallgatók az 1948/49-es tanév második félévében kezdték meg könyvtárosi tanulmányaikat ötéves, kétszakos képzésben. Az egymást követő reformok hullámain az 1950/51-es tanévben négyéves kétszakos, az 1951/52-es tanévtől, az 1953/54-es tanévig egyszakos, ötéves, az 1954/55-ös és a következő tanévben négyéves kétszakos volt a képzés. 1956 után Kovács Máté tanszékvezetése alatt újabb reform következett. A Bölcsészettudományi Karon történt átszervezés következtében 1949. októberében 13 intézet jött létre, köztük a *Könyvtártudományi Intézet*. Az intézet élén Varjas Béla és Telegdi Zsigmond egyetemi magántanárok álltak. A további átszervezések után az intézetből tanszék lett.

Előzmények

Magyarországon 1949 előtt a közgyűjtemények (könyvtár, levéltár, múzeum) számára nem képeztek egyetemi szinten szakembereket. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az ezekben az intézményekben dolgozók számára nem léteztek szakmai képzések, de azokat nem az egyetemeken szervezték meg. A gyakorlatban a bölcsészeti, jogi tanulmányok, bölcsészeti doktorátus megszerzése után az országos közgyűjtemények vagy a szakmai egyesületek tanfolyamain lehetett megszerezni a szakmai gyakorlatot és képe-
sítést. Ebben az 1945 és 1949 közötti időszakban sem történt változás, a felsőoktatás reformja, átalakítása nem történt meg. Az úgynevezett koalíciós időszakban készültek

tervek arról, hogy milyen felsőoktatást képzelnek el a különböző pártok, de megvalósításukra az említett időszakban nem került sor. Nem lehet elvonatkoztatni attól a tényről, hogy Magyarország 1945-től szovjet megszállás alatt állt és a baloldali pártok, de főképpen a *Magyar Kommunista Párt* (MKP) óriási szovjet háttértámogatással rendelkezett. Az MKP berkeiben már 1947-ben készültek tervek a magyar felsőoktatás gyökeres átalakítására, a szovjet felsőoktatási tapasztalatok átvételére, a felsőoktatás szovjetizálására. E folyamat – szinte azonos időben – lezajlott a többi szovjet megszállás alatt lévő európai országban is.¹ Az 1947–1949 közötti időszakot szokás a fordulat éveinek tekinteni. Fordulat a nemzetközi kapcsolatokban (a hidegháború kiéleződése) és fordulat Magyarországon is (a kommunista hatalomátvétel, az egypártrendszer kiépítése, a pártállam rendszerének kezdete). Ebben a folyamatban történik meg a felsőoktatási reformnak nevezett hatalomátvétel a felsőoktatásban, a kommunista oktatók beáramlásának felgyorsulása, a reakciónak nevezett oktatók eltávolítása. Ez a folyamat minden magyar felsőoktatási intézményt érintett, de fokozottan a tudományegyetemeket és azok bölcsészkarait. 1949-től változott a felvételi rendszer, jelentősen növekedett a hallgatói létszám, tudatosan növelték a munkás és az úgynevezett dolgozó paraszt származású hallgatók létszámát, arányát a felvett hallgatók között.

Az 1948/49-es évben a teljhatalmat megszerző kommunisták különösen nagy figyelmet fordítottak a *Pázmány Péter Tudományegyetem* (PPTÉ) *Bölcsészettudományi Karára*. Az 1946 és 1949 közötti években – ahogy azt megfogalmazták – a „legjobb erőiket” (*Andics Erzsébet, Szalai Sándor, Lukács György, Ortutay Gyula, Turóczi-Trostler József, Gerőné Fazekas Erzsébet* stb.) küldték a pesti bölcsészkarra. A pesti bölcsészkar a legnagyobb, a legtöbb hallgatót foglalkoztató intézmény. Ennek megfelelően az új elképzeléseket itt valósították meg, az új szakokat ezen a karon indították el.

Az 1949-es reform. A könyvtárosképzés létrehozása

A reform a bölcsészettudományi képzés teljes átalakítását tűzte ki célul, ennek egy járulékos része volt a könyvtáros-, levéltáros-, muzeológusképzés megszervezése az akkor még *Pázmány Péter*-ről elnevezett budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán. A kormányrendelet, úgymond, újjászervezi a bölcsészettudományi karokat és megteremti az összes tudományegyetemen egységesen a bölcsészettudományi (BTK) és a természettudományi (TTK) fakultásokat Budapesten, Debrecenben és Szegeden.

A magyar köztársaság kormányának 260/1949. korm. számú rendelete az egyetemi bölcsészettudományi és természettudományi képzés újjászervezése tárgyában

A magyar köztársaság kormánya az 1946: XVI. tc. 1. §-ában foglalt és legutóbb az 1948: LVI. törvénycikkkel meghosszabbított felhatalmazás alapján a következőket rendeli:

1. §

(1) A budapesti Pázmány Péter tudományegyetem és a debreceni tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi kara helyett mindkét tudományegyetemen külön-külön bölcsészettudományi és természettudományi kart kell szervezni.

(2) A szegedi tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv-, történettudományi kara is a jövőben bölcsészettudományi kar elnevezéssel, matematikai és természettudományi kara pedig természettudományi kar elnevezéssel folytatja működését.

2. §

(1) A hazai tudományegyetemek bölcsészettudományi karain folytatott tanulmányok alapján középiskolai tanári, könyvtárosi és muzeológusi képesítést, természettudományi karain folytatott tanulmányok alapján pedig középiskolai tanári, vegyész-, fizikus-, geológusi, alkalmazott matematikus- és természettudományi muzeológusi képesítést lehet elnyerni. [...]

4. §

A tudományegyetem bölcsészettudományi karán szerzett könyvtárosi (levéltárosi) és muzeológusi, valamint természettudományi karán szerzett természettudományi-muzeológusi oklevelet a Magyar Nemzeti Múzeum, valamint más közgyűjtemények tudományos tisztviselői állására való alkalmazás szempontjából az 1934: VIII. tc. 10. §-ának (4) bekezdésében, illetve az 1929: XI. tc. 13. §-ában megkívánt képesítéssel az illető oklevél természetének megfelelő működési körben egyenlő értékűnek kell tekinteni. [...]

6. §

Az 1. §-ban megjelölt tudománykaron a tanulmányi idő öt év, a vegyész szakon négy év; ennek a tanulmányi időnek tartama alatt a hallgatók kötelesek a tudománykar tanulmányi rendjében meghatározott kötelező előadásokat hallgatni, az előírt gyakorlatokon és szemináriumokon eredményesen részt venni, továbbá a kötelező kollokviumokat és vizsgákat letenni. [...]

11. §.

A jelen rendelet hatálybalépésének napját a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg.

Budapest, 1949. évi január hó 7-én. Dobi István s. k. miniszterelnök²

A kormányrendeletet kiegészítő, Ortutay Gyula által jegyzett vallás- és közoktatásügyi minisztériumi (VKM) rendelet részletesen szabályozta a képzés szerkezetét. A rendelet négy fejezete 23 paragrafust tartalmaz, amelyek az új rendszerű kötött képzés minden területét szabályozzák: a tanulmányi rendet, a vizsgarendet, a vegyészképzésre vonatkozó különleges rendelkezéseket, és a rendeletet végül vegyes és átmeneti rendelkezések zárják. Mint az a hatálybalépés dátumából kiderül, sajátos módon félév közben történtek a változások. A kar kettéválása azonban a PPTÉ esetében 1949 májusában következett be, a TTK akkor önállósult. A kormányrendeletnek a tanulmányunk tárgyához tartozó részét idézzük.

*„A vallás- és közoktatásügyi miniszter 600/1949. V.K.M. számú rendelete
A bölcsészettudományi és természettudományi karok tanulmányi- és vizsgarendjének szabályozása
tárgyában. [...]*

[...]

IV. fejezet. Vegyes és átmeneti rendelkezések

19. § Áttérés az új tanulmányi és vizsgarendre

(1) A 260/1949. Korm. számú rendelet a jelen rendelet kihirdetésének napján lép hatályba, annak rendelkezéseit az 1948/49-es tanév második felétől kell alkalmazni. Az egyes szakokon az áttérés módjait a Függelék állapítja meg. [...]

(3) A könyvtárosi, muzeológusi és geológusi képesítést, továbbá a társadalomtudományi, filozófiai és lélektani tárgykörből középiskolai tanári képesítést további rendelkezésig csak a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen lehet elnyerni. [...]

23.§. Hatálybaléptető rendelkezés.

Ez a rendelet kihirdetésének napján lép hatályba, ezzel egyidejűleg a tudományegyetemi vegyészképzésről szóló 69.300/1946. V.K.M. szabályzat hatályát veszíti.

Budapest, 1949. évi január 24-én.”³

A könyvtárosképzés első évei

Az 1949-es tanterv

A rendelet a könyvtárosképzés első tantervét is tartalmazta. Az akkor könyvtárosi szaknak nevezett új képzés általános rendelkezése kimondta, hogy a képzés első két éve azonos a tanárjelöltekével, de az új szakra jelentkezőknek külön könyvtárosi előadásokat is kötelező hallgatniuk. Az általános rendelkezés kívánatosnak tartotta, hogy magyar nyelv és irodalom és történelem vagy magyar nyelv és irodalom és latin nyelv és irodalom szakpárosítás szakon tanuló hallgatók vegyék fel a könyvtárosi szakot. A hallgatóknak ún. alapvizsgát kellett tenniük és minden évben kollokválniuk kellett a könyvtáros tárgyakból. Legkésőbb a harmadik év megkezdésig választhattak a hallgatók, hogy tanárok vagy könyvtárosok szeretnének lenni. A rendelet azt is kimondta, hogy az ötödik tanévben három szakirány közül kötelezően választani kell a hallgatóknak. Ezek: a társadalomtudományi könyvtárosi vagy természettudományi könyvtárosi vagy közművelődési könyvtárosi szakirányok.

A szak megalapításakor az állam által preferált szakirány a közművelődési volt. Az állampárt a közművelődési könyvtáraknak ugyanis fontos feladatot szánt. Az új kultúrpolitika minden településen könyvtárat kívánt létrehozni, hogy a könyvtárak a kultúrharc fontos szereplői legyenek, és egyben kulturális centrumként is működjenek. Erre azonban a könyvtárosképzés kevésbé készítette fel a könyvtáros hallgatókat. A tanterv elsősorban a nagy tudományos könyvtárak kaderszükségletét elégítette ki. A tantervben kevés a gyakorlati képzés. Az, hogy ez a képzési terv ilyen formában készült el,

sok tényező befolyásolta. A tervezetet készítőik a nagy könyvtárakban folyó könyvtárosi munkát ismerték, a vidéken felépítendő kis könyvtárakról nem lehettek tapasztalataik. A politika viszont ezekre helyezte a hangsúlyt. A bölcsészkar 1949 előtti oktatási rendszere alapvetően a tudósképzésre épült, a gyakorlati munkára nem készítette fel a hallgatókat. Nem segítette a könyvtárosképzést az sem, hogy a korszakban zajlott az egyetemi oktatás folytonos reformja. 1949-ben az ötéves kétszakos képzés vált kötelezővé, ezen belül a könyvtárosok képzése valójában hároméves volt. Ebbe kellett bezsúfolni az elméleti és a gyakorlati képzést is. Kovács Máté a Könyvtártudományi Tanszék későbbi vezetője, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 1945–1970* című, Sinkovics István főszerkesztésében készült kötetben ezt írja a kezdetekről: „A következő évek tapasztalatai megmutatják, hogy az első tanterv időkerete szűk, tartalma kissé egyoldalú volt, és ami nagyobb bajt jelentett, a tanszék ezeket a lehetőségeket sem tudta kihasználni. Mégis egészében véve már ez az első tanulmányi rend is nagy előrelépés volt. [...]”⁴

A reform reformja

A Magyar Dolgozók Pártja (MDP) 1950 nyarán értékelte az 1949-ben elindított felsőoktatási reformot. Az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának 1950. július 25-én készült jelentése szerint már 1949 októberében reformbizottságokat küldtek ki az egyetemekre, hogy vizsgálják felül a tanulmányi reformot és a hibák kiküszöbölésére tegyenek javaslatokat, valamint a szovjet tapasztalatok felhasználásával fejlesszék tovább a megkezdett reformot. A fő célkitűzések a következők voltak: a marxista-leninista ideológia és az orosz nyelv oktatásának kiszélesítése minden egyetemen, a túlterhelés kiküszöbölése, valamint a képzés minőségi fejlesztése. A bölcsészkaron 1949-ben létesített három új szak (könyvtáros, levéltáros, muzeológus) „megjavítására” külön reformbizottságok jöttek létre. Miről is szólt az újabb reform a könyvtárosképzésben?

A reformbizottság azt javasolta, hogy mindhárom szakon négyéves legyen a képzés ideje. Továbbiakban megállapították, hogy az 1949-ben létesített kétszakos képzés ugyan ötéves, de valójában a könyvtáros szakmai képzésre csak három év jut, hiszen az első két évben csak egy-egy bevezető előadás van. Ez az idő kevés a szakmai munkára, össze kellett zsúfolni az órákat. Helytelennek tekintették a trifurkációt az ötödik évben, mondván, a „legmagasabb képzettségű könyvtárosoknak, ugyanis egyformán kell tájékozódva lenniük arról, milyen munka folyik, akár a gyermek- vagy népkönyvtárban, akár a legnagyobb közművelődési vagy tudományos könyvtárban.”⁵ Nehezményezte a jelentés, hogy a 260/1949. sz. kormányrendelet azzal, hogy önállósította a természettudományi kart, lehetetlenné tette, hogy természettudományi szakos hallgató könyvtár szakos hallgató is lehessen. Ezekkel a hibákkal indokolták a szak újjászervezésének szükségességét. A tervezet nem szólt arról, hogy a képzést mikor fogják bevezetni, de az 1950/51-es tanévben az új képzési terv szerint tanultak az új évfolyam hallgatói. A négyéves képzés, bár rövidebbnek tűnik, de a könyvtáros szakmai képzés szempontjait figyelembe véve mégis egy évvel nőtt. Ugyanakkor 1950 szeptemberében mindenki számára kötelezővé

váltak a marxista-leninista ideológiát szolgáló tárgyak. Csak példaként a hivatkozott tervezetből. Első évben a Marxizmus-leninizmus mindkét félévben heti 2+2 óra, előadás, a Marxizmus-leninizmus bibliográfiája heti 1 óra elmélet, Tudomány- és filozófiatörténet (történelem), orosz nyelv heti 2 óra gyakorlat. A marxista bibliográfia kivételével a többi kötelező tárgy a következő évtizedekben is megmaradt. A negyedik évben ehhez még jött a Szocialista könyvtárpolitika tantárgy. A könyvtáros szakmai órák száma valamelyest nőtt, de ennek ellenére szigorúan be kellett tartani a hallgatói túlterhelés elleni döntéseket. Általános óraszámcsökkentést írtak elő minden egyetemen, minden képzésben. Azt is elmondhatjuk, hogy növekedett a gyakorlati órák száma és a hallgatókat könyvtárakba küldték a könyvtári munka megismerésére. (A tervezetet több könyvtáros szakmai fórumon is megvitatták. A kari reformbizottság tagjain kívül részt vettek a vitában: *Varjas Béla, Kéki Béla, Goriupp Alisz, Waldapfel Eszter, H. Hajdu Helga, Dezsényi Béla, Haraszthy Gyula, Kalmár Gyula, Mezei László* [sic!]). Szinte kivétel nélkül külső előadóként tanítottak a könyvtáros képzésen. A szakma vezetői által készített tanterv ennek ellenére csak egy évet bírt ki. A bölcsészkarokon újabb reformoknak álcázott átalakításokat vittek véghez.

A reform újabb reformja, folyamatos változások a képzés rendszerében, 1951–1956

Az időszak első fele, 1953 nyaráig, a legkeményebb Rákosi-diktatúra korszaka volt. A felsőoktatás-politikában is teljessé vált a központosítás, az irányító minisztérium az oktatás legapróbb részleteit is utasításokban szabályozta. Az egyetemi autonómia megszűnt. A korszak azonban egyben a felsőoktatás extenzív fejlesztésének időszaka is volt. Jelentős mértékben nőtt a felsőoktatásban tanulók létszáma, teljesen átalakult a hallgatóság szociális összetétele. Az MDP programjában az értelmiségi réteg cseréje szerepelt, ennek érdekében a munkás és dolgozó paraszt származású hallgatók létszámának drasztikus növelése történt meg. A cél az volt, hogy az egyetemi hallgatók 60–70%-a e két társadalmi rétegből kerüljön ki. A hidegháborús hisztéria az egyetemeken is megjelent.

A változást *Sztálin* halála hozta meg 1953 márciusában. A *Nagy Imre* miniszterelnökségével fémjelzett új szakasz 1955-ig tartott. A felsőoktatásban az extenzív fejlesztés helyett a minőségre helyezték a hangsúlyt. Ösztöndíjrendezést hajtottak végre. Ugyanakkor az ELTE bölcsészkarát, egy még korábban hozott döntés értelmében a TTK-hoz hasonlóan két különálló karra bontották (az 1953. évi 7. számú törvényerejű rendelet). 1953 és 1956 között *Nyelv- és Irodalomtudományi Kar* (NYIK) és *Történelemtudományi Kar* (TÖK) működött az egyetemen. A könyvtárosképzés a *Nyelv- és Irodalomtudományi Karon* működött. A két kar egy épületben, a Piarista közben nyert új helyszínt. A Nagy Imre-korszak 1955-ben véget ért, az 1956-os forradalom kitöréséig újra a régi reflexek működnek.

Az 1951/52., 1952/53., 1953/54. tanévekben a tudományegyetemeken ötéves egyszakos képzést vezettek be, így természetesen ez érvényesült a könyvtárosképzésben is. Ebből négy év a szakmai és az ideológiai képzés, egy év pedig könyvtári gyakorlat

volt. A képzésnek ez a formája azonban nem vált be. A politika a következő években is új képzési rendet vezetett be. Az 1954/55-ös és az 1955/56-os tanévekben visszatért a négyéves kétszakos képzési rend. A könyvtár mellé magyar és történelem tanári szakot lehetett párosítani. Így egy könyvtárosi és egy tanári diplomát is szerezhettek a hallgatók. A könyvtáros szakmai gyakorlatukat a nyári szünetekben végezhették el.⁶ A képzés belső szakmai szerkezetét a képzési időhöz kellett igazítani az első hét évben, ezt a könyvtáros szakma a legjobb szakmai tudása alapján megtette, de a folyamatos változások az oktatás szervezésében nem kis nehézséget jelentettek.

A Bölcsészettudományi Kar egységét 1956 decemberében a két (addig) különálló kar összevonása megteremtette, és a hatalom 1957 januárjában ezt törvényesítette. Új korszak kezdődött a könyvtárosképzésben is *Kovács Máté* irányításával.

A könyvtárosképzés szervezete, 1949–1956. Intézet, tanszék, oktatók

A felsőoktatás átalakításának lázában 1949 őszén a *Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának* belső szervezetét is újrászabályozta a vallás- és közoktatásügyi miniszter, *Ortutay Gyula*, az egyetem nyilvános rendes tanára. A PPTÉ BTK Kari Tanács 1949. október 5-én tartott ülésének jegyzőkönyve szerint „*Dékan úr jelenti, hogy a VK miniszter úr még a nyár közepén rendeletet adott ki a bölcsészeti kar intézeteinek összevonása és elnevezése tárgyában. [...] Ezt a rendelkezést egészítette ki a miniszter úr leirata, ami a bölcsészeti kar intézeteinek neve és vezetése tárgyában intézkedik.*”⁷ A miniszteri rendelet 13 intézetet hozott létre a bölcsészkaron. A karon korábban is működtek intézetek, de teljesen más feladatokkal, mint az újak. A miniszter döntését a kari tanácson sok bírálat érte, a különböző összevonások kapcsán. Az úgynevezett összevont intézetek élén igazgatótanácsok működtek, más intézetek élén két fős vezetés volt, vagy egy személy kapott intézetigazgatói megbízást. Maga a rendeletet kiadó miniszter is igazgatótanácsi tag lett a *Muzeológiai Intézetben*. Az intézet, később blokknak is nevezték, főleg a felelősség és a hatáskör ügyeiben állandó viták tárgya volt. A 13 intézet között megjelent teljesen újként a *Könyvtártudományi Intézet*. Ennek az élére két tagból álló vezetés került, *Telegdi Zsigmond* és *Varjas Béla* egyetemi magántanárok személyében. A magántanárok nem voltak az egyetem alkalmazottai. Ez a *Könyvtártudományi Intézet* számára sok hátránnyal járt. A magántanárok számára viszont kötelező volt az egyetemi oktatás. A szocialista átalakítás 1951-ben már nem ismerte ezt a fogalmat, *Varjas Béla* megbízott előadó lett, de továbbra is ő volt a könyvtárosképzés vezetője. A kar döntéshozó testületében, a kari tanácsban 1951-ben és 1952-ben ő képviselte a szakot. A kari tanács 1951. július 6-i ülésén szólalt fel *Varjas Béla* és többek között a következőket mondta: „*a könyvtár szak a Kar látóhatárán kívüli esik. 1949 óta van könyvtár szak, de csak akkor kezdtek figyelni rá, amikor a hallgatóság 30–40-ről 100 fölé ugrott. Nem ismerték fel ugyanis, hogy a könyvtár szaknak mi a jelentősége a szocializmus építésében.*”⁸ *Varjas* szerint ebben mindenki hibázott, a minisztérium, az egyetem és a könyvtárosok is, mert nem tudták elég erősen képviselni az érdekeiket. A felszólalás egészét terjedelmi

okokból nem tudjuk közölni, de *Varjas Béla* felszólalása rámutatott arra, hogy a kar kissé arisztokratikusan viselkedett az új szakokkal, nehezen emésztette meg, hogy nem csak az általa elképzelt úgynevezett tudományos szakok léteznek.

Varjas Bélát a könyvtárosképzés vezetésében *Haraszthy Gyula* követte. 1952-ben terjesztette fel az egyetem egyetemi tanári címre és 1953-ban lett féléllású egyetemi tanár. Ez mind a képzés, mind pedig a tanszék építése szempontjából előrelépés volt. *Haraszthy Gyula* azonban rövid ideig volt a tanszék vezetője, őt *Szaunder József* követte megbízott vezetőként.

Az *Eötvös Loránd Tudományegyetem* első 1945 utáni értesítője az 1954/55-ös tanévről jelent meg. Ebben az értesítőben a *Könyvtártudományi Tanszék* a felsorolt oktatókból áll:

- *Haraszthy Gyula* tanszékvezető egyetemi tanár 50%,
- *Babiczký Béla* tanársegéd,
- *Bauer József* tanársegéd,
- *Léczés Károly* tanársegéd,
- *Lisztés László* tanársegéd,
- *Szakács Gyuláné Ady Mária* tanársegéd.

Rajtuk kívül megbízott előadóként *Dezsényi Béla*, *Kéki Béla*, *Kóhalmi Béla*, *Mezey László*, *Szentmihályi János*, *Sebestyén Géza* tartottak órákat.⁹ A tanársegédek többnyire a gyakorlatokat tartották.

Az 1955/56-os tanév értesítője szerint a *Könyvtártudományi Tanszék* az alábbi oktatókból állt:

- *Szaunder József* docens, megbízott tanszékvezető,
- *Babiczký Béla* tanársegéd,
- *Léczés Károly* tanársegéd,
- *Sz. Ady Mária* tanársegéd,
- *Sz. Nagy Katalin* tanársegéd.

Megebízott előadók: *Dezsényi Béla*, *Kéki Béla*, *Kóhalmi Béla*, *Mezey László*, *Szentmihályi János*, *Székelly Dániel*, *Haraszthy Gyula*.¹⁰

A könyvtárosképzés sorsa többször került napirendre a különböző egyetemi fórumokon. 1953. február 27-én az Egyetemi Tanács a bölcsészkar kettéosztásáról tárgyalt, ennek ürügyén merült fel a könyvtárosképzés helyzete, helye. Igen szélsőséges vélemények hangzottak el. A jegyzőkönyv tanúsága szerint: *Bolgár Elek* (ÁJK): A könyvtáros szaknak egyik könyvtárhoz kellene kapcsolódnia. *Beér János* (ÁJK): Egyetért *Bolgár* elvtárrsal a könyvtárosképzés tekintetében, melynek az *Egyetemi Könyvtárhoz* kellene kapcsolódnia. *Mátrai László* (Egyetemi Könyvtár): Helyesli, hogy a könyvtárosképzés az Egyetemen kívül fog történni. Rektor (*Trencsényi-Waldapfel Imre*): „Aránylag könnyű kérdés. Már is olyasmit tanulnak jéleveken át, amit bármilyen alapos szakképzettséggel rendelkező ember egy-két hét alatt a gyakorlatban megtanul (címfelvetés stb.). Hehes, ha a 130 hallgató második szakára egyezkösítást nyer s gyakorlati képzéséről valamelyik nagy könyvtárnak (Egyetemi, Széchenyi, esetleg

megosztva) kell gondoskodnia.”¹¹ A könyvtárosképzésnek végül nem lett ilyen furcsa vége, de a tanácsstagok hozzászólásai jól tükrözik a gondolkodásmódot a gyakorlatorientált szakemberek képzéséről.

A *Nyelv- és Irodalomtudományi Kar* 1956 nyarán foglalkozott a *Könyvtártudományi Tanszék* vezetésének kérdésével. Hosszabb távú megoldást kerestek, egy olyan tanszékvezetőt, akinek könyvtárosi gyakorlata és a témában megfelelő jártassága van. Ezt *Kovács Máté*-ban a debreceni Egyetemi Könyvtár vezetőjében találták meg. Ugyanakkor *Kovács Máté*-nak nem volt meg a szükséges tudományos fokozata és volt még egy fontos személyi tényező: a magyar könyvtárügy nagy tekintélyű tagját, *Kőhalmi Bélát* is az egyetemre kívánták hozni. A *Tolnai Gábor* elnökölte szakbizottság – tagjai: *Hermann József*, *Szander József*, *Tamás Lajos* – azt javasolta, hogy *Kovács Máté* legyen tanszékvezető egyetemi tanár és *Kőhalmi Béla* is kapjon egyetemi tanári kinevezést. Az Egyetemi Tanács kisebb vita után *Buják Lászlónak*, a minisztérium jelen lévő képviselőjének felszólása után – „státus van” – mindkét jelöltet megszavazta.¹² Mindkettejük kinevezése megtörtént. *Kovács Máté* és *Kőhalmi Béla* egyetemi tanárok lettek, a tanszék vezetőjévé *Kovács Mátét* nevezték ki.

Az 1956-ig tartó időszak hektikus, kísérletező korszak volt a felsőoktatásban, a könyvtárosképzés sem maradhatott kívül az e területen végbemenő folyamatokból, de megvívva saját harcait, életben maradt.

Jegyzetek és irodalom

1. CONNELLY, John: Captive university. The sovietization of east german, czech, and polish higher education, 1945–1956. Chapel Hill and London, The University of North Carolina Press, 2000. 432 p.
2. A Bölcsészeti és Természettudományi Karok reformja. (A Bölcsészettudományi és Természettudományi Karok újjászervezése, továbbá tanulmányi és vizsgarendjének szabályozása). Kiadatott a Magyar Kormány 260/1949. számú, továbbá a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 600/1949. számú rendeletével. Budapest, Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, 1949.
3. Uo.
4. KOVÁCS Máté: Könyvtárosképzés. In: Sinkovics István (főszerk.): Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1945–1970. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1972. 590. p.
5. Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium Felsőoktatási és Tudományos Főosztály iratai XIX-I-1-h 1400-65-5. Jelentés a bölcsészkar könyvtáros, levéltáros és muzeológus képzés reformjáról, 407–412. p.
6. KOVÁCS Máté: i. m.
7. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 8. Bölcsészettudományi Kar iratai, a/ A Kari Tanács jegyzőkönyvei és mellékletei 52. köt. 1949. október 5.
8. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 8. Bölcsészettudományi Kar iratai a/ A Kari Tanács jegyzőkönyvei és mellékletei 53. köt. 1951. július 6.

BORSODI CSABA

9. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem értesítője 1954/55. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1956.
10. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem értesítője 1955/56. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1957.
11. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 1. a/ Egyetemi Tanácsi jegyzőkönyvek 8. 1952/53., 1953. február 27.
12. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 1. a/ Egyetemi Tanácsi jegyzőkönyvek 11. 1955/56., 1956. június 15.

Borsodi Csaba – egyetemi docens, történész, levéltáros. Az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport tagja. Kutatási területe az 1945 és 1989 közötti magyar felsőoktatás története.